

กระบวนการเรียนรู้ด้วยประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มเด็กมะเกลือพิทักษ์รักษ์ถิ่น*

Learning Process with Oral History of Ma Gloe Pitak Raktin Children Group (Children Group Adored and Protected of Ma Gloe Community)

ศิริณา จิตต์จรัส**

จรัญญา วงษ์พรหม***

ธนวรรณ สีนประเสริฐ****

พรรณนภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข****

บทคัดย่อ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับรากเหง้าของชุมชนผ่านวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เป็นหนทางหนึ่งที่จะสร้างให้เด็กได้มีพื้นฐานที่ดีในการเรียนรู้ เพื่อเป็นเกราะป้องกันให้เด็กและเยาวชนห่างไกลจากสิ่งไม่ดี ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งเสริมสร้างจิตอาสาที่จะเป็นพลังการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในอนาคต

กิจกรรมการเรียนรู้จึงถูกสร้างขึ้นอย่างหลากหลาย อาทิ กิจกรรม “นักวิจัยน้อยเรียงร้อยภูมิปัญญา” กิจกรรม “ท้องถิ่น ผู้เฒ่าเล่าขาน ลูกหลานเรียนรู้ เชิดชูบ้านวัดมะเกลือ” กิจกรรมเด็กพาเดินเฟลิดเฟลินเรียนรู้สิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน กิจกรรมการเรียนรู้นอกหมู่บ้าน และการจัดทำแผนกิจกรรม ได้ดำเนินการขึ้นโดยการมีส่วนร่วมระหว่างคณะนักวิจัยและคณะทำงานชุมชน เพื่อให้เด็กในพื้นที่หมู่บ้านวัดมะเกลือได้เกิดการเรียนรู้ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนความคิด ทักษะและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนได้ในระดับหนึ่ง เช่น กล้าแสดงออก กล้าพูด ตั้งคำถามเป็น รู้จักวิธีการสังเกต เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองและหมู่บ้าน รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในชุมชนท้องถิ่นต่อเนื่องจากที่วางแผนไว้ นอกจากนี้ กระบวนการดำเนินโครงการดังกล่าวยังสามารถสร้างการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันระหว่าง คณะผู้วิจัย คณะทำงานชุมชน เด็กและผู้ปกครอง และเทศบาลตำบลคลองโยงด้วย

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์บอกเล่า เด็กมะเกลือพิทักษ์รักษ์ถิ่น

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้กับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะใน ต.คลองโยง อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

*** นักวิจัยชำนาญการพิเศษ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (นักศึกษาระดับปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)

**** พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี (นักศึกษาระดับปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)

***** อาจารย์ ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

To set up a learning process management to children and young adults about their community's root through oral history is one significant way to create good foundation of learning for them. This method can also keep them away from involving in practising harmful activities and spend their spare time usefully which will increase their public voluntary mind and eventually increase the community's strength in the future.

Based on these aims, the learning process activities have been created as various as possible, for instance; "Young researchers invented on local wisdom"; "The Elderly has presented and transferred their wisdom knowledge, while the youngers have learnt in order to glorify Wat Ma Gloe Community"; "Joyfully walking around the community led by children to learn significant knowledge"; and Learning something outside community". The activities action plan has been made in participatory manner between the research team and the community's working group so that the Wat Ma Gloe Community's children can improve their learning ability. The activities could modify in some extent towards their conception, point of view and behavior. They are brave to speak and express their idea. They know how to set up questions and make an observation. They are proud of themselves and their own community. These activities have also motivated them to participate in making action plan to develop their community after the original plan ended. In addition, the project's operation has also been created learning process on how to work harmoniously between research team, the community's working group, children and their parents as well as the Klong Yoang District Municipality.

Keywords: Learning Process, Oral History, Children Group Adored and Protected of Ma Gloe Community

บทนำ

ตำบลคลองโยง เป็น 1 ใน 3 ตำบล คือ คลองโยง ศาลายา และมหาสวัสดิ์ ของอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในสมัยก่อนประชาชนส่วนใหญ่สัญจรไปมาอาศัยแม่น้ำท่าจีนและคลองแยกเชื่อมแม่น้ำท่าจีน โดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ เนื่องจากคลองโยงเป็นเส้นทางหลักที่พ่อค้าส่วนใหญ่ใช้สัญจรระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำท่าจีน พ่อค้าได้ใช้เรือโยงติดต่อกันหลายๆ ลำในการขนสินค้าผ่านคลองนี้เพื่อออกแม่น้ำท่าจีน ชาวบ้านจึงเรียกตำบลนี้ว่า "คลองโยง" ซึ่งอาณาเขตของตำบลเป็นดังนี้ คือ

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลนคราภิรมย์ อำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลศาลายา ตำบลมหาสวัสดิ์

อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลเพรางาย อำเภอ ไทรน้อย และ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัด นนทบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลลานตากฟ้า ตำบลบางแก้วฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลคลองโยงเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองไหลผ่านหลายสายที่สำคัญได้แก่ คลองโยง คลองนราภิรมย์ และคลองซอยต่างๆ ทำให้พื้นที่ของตำบลมีความอุดมสมบูรณ์และมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรทั่วทั้งตำบล มีพื้นที่จำนวน 19,728 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญในชุมชน ได้แก่ โรงเรียน 4 แห่ง คือ 1) โรงเรียน

บ้านคลองสว่างอารมณ์ 2) โรงเรียนวัดมะเกลือ 3) โรงเรียนบุญยศรีสวัสดิ์ 4) โรงเรียนฟ้าไผ่วิทยา มีศูนย์บริการสุขภาพพระดับตำบล 2 แห่ง โรงพยาบาล 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลตุลาการเฉลิมพระเกียรติ และ วัด 2 แห่ง คือ วัดมะเกลือ และวัดมงคลประชาราม ชาวตำบลคลองโยงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ และมีอาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป

หมู่บ้านวัดมะเกลือ เป็น 1 ใน 8 หมู่บ้านของ ตำบลคลองโยง มีสะพานร้อยปีที่ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นสะพานไม้ข้ามคลองนราภิรมย์ ซึ่งปัจจุบันเป็น สะพานที่ข้ามเขตสองจังหวัดคือ นครปฐมและนนทบุรี เดิมเป็นพื้นที่เดียวกันแต่เมื่อชุดคลองและมีการแบ่งเขต พื้นที่ปกครอง จึงใช้คลองนราภิรมย์เป็นเส้นแบ่งเขต หมู่บ้านวัดมะเกลือ เดิมเรียกว่า หนองปลาตูก⁵ เพราะ เป็นบริเวณที่มีปลาตูกชุม และเปลี่ยนมาเป็นชื่อ ปัจจุบันเพราะมีการเปลี่ยนตามชื่อวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน คือวัดมะเกลือ ที่มีอายุกว่าร้อยปี หมู่บ้านวัดมะเกลือมี บ้านประชากร 125 หลังคาเรือน ชาวบ้านในบ้านนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลคือ ทำนา และทำสวน โดยอาศัยน้ำจากคลองนราภิรมย์และ คลองทวิวัฒนา

โดยทั่วไปวิถีชีวิตของชาวบ้านวัดมะเกลือยัง เห็นภาพของความเรียบง่ายสงบสุขตามประสาวิถีชีวิต ของคนริมคลองนราภิรมย์ ผู้สูงอายุออกจากบ้านมา ทำบุญที่วัดมะเกลือ การเกื้อกูลกันของชาวชุมชนที่เป็น ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านยังมีให้เห็นอยู่เนืองๆ แต่ ขณะเดียวกันก็ยังมีปัญหาชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการ เปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความ หลากหลายของผู้คนที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากและทำมา หากิน เห็นได้จากคนวัยหนุ่มสาวออกไปทำงานในเมือง ป่วยตายายเลี้ยงดูลูกหลาน มีคนต่างถิ่นอพยพเข้ามา ทำงานเป็นแรงงานตามสวนกล้วยไม้ สวนผลไม้

จากละครของเด็กมะเกลือที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้ สะท้อนให้เห็นสังคมปัจจุบันของชุมชนบ้านวัดมะเกลือได้ เป็นอย่างดี นั่นคือ ภาพของการแบ่งแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ของคนในชุมชน ภาพของเด็กเข้าร้านเกมส์ เด็กพบเห็น คนเสพยาเสพติดและคนเล่นการพนันในชุมชนบ่อยครั้ง ภาพดังกล่าวมีความชัดเจนมากกว่าภาพวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ที่เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชนอีก สิ่งหนึ่งที่สัมผัสได้จากความคิดและคำถามที่เด็กส่วนใหญ่ ตั้งขึ้นเพื่อทำความรู้จักซึ่งกันและกันในการแนะนำตัว คือ เรื่องแฟน ไม่ว่าจะเป็นเด็ก 10 ขวบ หรือเด็ก 17 ปีก็ตาม จะตั้งคำถามว่า “มีแฟนหรือยัง?” พบว่าคำถามนี้สะท้อน ค่านิยมของการคบเพื่อนต่างเพศตั้งแต่อายุน้อย ซึ่งหาก ไม่เร่งสร้างเกราะคุ้มกันและสร้างพื้นที่ดีไว้ให้กับเด็กและ เยาวชนเหล่านี้ในอนาคตก็อาจจะเกิดปัญหาสังคมที่ซับซ้อน และยากที่จะแก้ไข

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและ เยาวชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะในอดีต การพัฒนาเด็กและเยาวชนจะเป็นการพัฒนาทักษะ เฉพาะตัว เพื่อให้เด็กได้มีศักยภาพเพิ่มขึ้นจากพื้นฐาน ที่ติดตัวมาแต่เกิด เช่น การอ่านออกเขียนได้ เล่นดนตรี วาดรูป ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาศักยภาพทาง ด้านร่างกาย ในปัจจุบันการพัฒนาข้างต้นก็ยังคงมีความ ต้องการอย่างต่อเนื่อง แต่หลายคนมองว่า เป้าหมายที่ จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มขึ้น คือการพัฒนา ศักยภาพทางด้านความคิดและจิตใจ เพราะเด็กส่วนใหญ่ยังมีความคิดเห็นแก่ตัว เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ต้องการเอาชนะผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงคนอื่น ตนเองต้อง มาก่อนเสมอ หากเช่นนี้ในอนาคตประเทศไทยคงมี คนเห็นแก่ตัวมากมาย ดังนั้น การพัฒนาความคิด ความ ตระหนักในมิติของการให้ความสำคัญของผู้อื่น การเสีย สละเพื่อผู้อื่น การมีจิตอาสาสมัครที่จะทำเพื่อสังคม ล้วนเป็นสิ่งจำเป็น ขณะที่อีกด้านหนึ่งกระบวนการสร้าง

⁵ จากหนังสือ นราภิรมย์ บันทึกว่าด้วย“บ้านวัดมะเกลือ” ชุมชนเก่าแกริมคลองนราภิรมย์ ที่ระลึกเนื่องในโอกาสงานฉลองสะพาน 100 ปี วันที่ 30 สิงหาคม 2552

ความรู้ ความคิดดังกล่าวถือเป็น การสร้างเกราะป้องกันให้กับเด็กจากสิ่งที่ไม่พึงอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ยาเสพติด เกม การพนัน และเรื่องเพศ

อาจกล่าวได้ว่า หมู่บ้านวัดมะเกลือเป็นจุดเริ่มต้นที่มองเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาให้เด็กและเยาวชนมีสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชนและสังคม ความสำคัญของการพัฒนาทางความคิดจิตอาสาของเด็กเยาวชนลูกหลานชาวคลองโยงผ่านกระบวนการเรียนรู้ โดยเริ่มกิจกรรมที่ทำให้เด็กเกิดสำนึกของการรักถิ่นของตนเอง พัฒนาชุมชน และร่วมรักษาภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่ดีของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ทั้งนี้ เพราะเด็กและเยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เจริญก้าวหน้าบนรากฐานของแก่นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ดีของชุมชน เพราะเมื่อเด็กและเยาวชนโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดที่ดี ไม่เอาเปรียบสังคม และเห็นแก่ความสำคัญของส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นอยู่ที่ใดก็ตาม

สภาพโดยทั่วไปของเด็กและเยาวชนที่ร่วมกิจกรรม

เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านวัดมะเกลือที่เข้าร่วมโครงการเด็กมะเกลือพิทักษ์รักษถิ่น ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านวัดมะเกลือ จะมีเพียงร้อยละ 30 ที่มีบ้านเรือนอยู่หมู่บ้านใกล้เคียง สามารถเดินหรือขี่จักรยานมาร่วมกิจกรรมได้ ซึ่งเด็กเองก็ไม่ได้สนใจว่าตนเองอยู่ในหรือนอกหมู่บ้าน เพราะเด็กก็มีเพื่อนเล่นวิ่งไปวิ่งมาระหว่างหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ในความคิดของเด็ก การแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้านไม่ได้มีความสำคัญมากไปกว่าการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ความสนุกสนาน การมีเพื่อนและการนำความรู้ที่ได้มาใช้ประโยชน์ต่อไป

ในระหว่างดำเนินกิจกรรม พบว่า สามารถแบ่งเด็กออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ ผู้วิจัยเรียกว่ากลุ่มเด็กเล็ก จะเป็นกลุ่มที่เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึง 6 และมีเด็กประถมปีที่ 1 เข้าร่วมด้วยอีก 2 คน

(อายุระหว่าง 9 - 12 ขวบ) และกลุ่มเด็กโต จะอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 1 - 6 (อายุระหว่าง 13 - 17 ปี) และการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีกลุ่มเด็กเล็กและเด็กโตเข้าร่วมคละกันไป แต่เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมไประยะหนึ่งพบว่าเด็กเล็กจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเด็กโต และเด็กผู้หญิงประมาณร้อยละ 70 เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเด็กผู้ชาย จากรายชื่อในแต่ละครั้งที่เด็กเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า มีจำนวนเฉลี่ย 20 คน ซึ่งก็สลับเข้าๆ ออกๆ ซึ่งหากนับรวมทุกคนแล้วจะประมาณ 50 คน เด็กส่วนใหญ่จะเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดมะเกลือซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านบริเวณเดียวกับวัดมะเกลือ มีบางคนที่พ่อแม่มีฐานะดีก็จะส่งเรียนในโรงเรียนเอกชนนอกหมู่บ้าน

ด้านสภาพครอบครัว พบว่าเด็กกลุ่มนี้ร้อยละ 70 อาศัยอยู่กับพ่อแม่ ที่เหลือร้อยละ 30 อาศัยอยู่กับผู้ปกครองที่เป็น ปู่ย่า ตายาย พ่อหรือแม่เดี่ยว สำหรับเด็กที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่พร้อมหน้าทั้งสองคนเพราะพ่อแม่แยกทางไปมีครอบครัวใหม่ เมื่อดูอาชีพที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองที่เด็กอาศัยอยู่พบว่า ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง รองลงมาคือค้าขาย ทำนา และมีบ้างที่ทำงานราชการ เช่น ทำงานเทศบาลคลองโยง เด็กส่วนใหญ่อยู่กับครอบครัวที่มีสมาชิกอาศัยอยู่ด้วยกันจำนวน 5 คน มีสมาชิกในครอบครัวสูงสุด 7 คน และต่ำสุด 4 คนฐานะของครอบครัวเด็กจะอยู่ในระดับปานกลาง และเด็กยังช่วยเหลือครอบครัวในหลายๆด้าน ตามกำลังของเด็กซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นงานบ้าน เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน หุงข้าว ล้างจาน กรอกน้ำ เก็บที่นอน พับผ้า ส่วนเด็กโตก็จะรีดผ้า เลี้ยงน้อง บางคนรับหน้าที่ดูแลสัตว์เลี้ยงในบ้าน เช่น ให้ข้าวสุนัข แมว เลี้ยงหมู เด็กที่บ้านมีร้านขายของชำ ก็จะช่วยพ่อแม่ขายของด้วย ซึ่งภาระหน้าที่เหล่านี้เด็กแต่ละคนจะบอกเล่าด้วยความภาคภูมิใจต่อความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัว

ศักยภาพ ความสนใจ และความต้องการการเรียนรู้ พบว่า เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการฯ จำนวน 50 คน เป็นเด็กที่สนใจที่อยากจะเข้ามาเรียนรู้ร่วมกับโครงการฯ ทั้งเด็กในโรงเรียนวัดมะเกลือ และเด็ก

โรงเรียนอื่นที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านวัดมะเกลือด้วย และนอกจากนี้ยังมีเด็กในชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้ๆ สนใจอยากเข้าร่วมอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งจากการพบผู้ปกครองก็พบว่าเด็กบางคนอ้างกับผู้ปกครองว่าจะมาร่วมกิจกรรมกับโครงการฯ แต่จริงๆ แล้วไม่ได้มา ทำให้โครงการฯ ต้องมีการคัดกรองเด็กที่สนใจจริงๆ เข้าร่วมโครงการ ผู้ปกครองบางคนพาเด็กมาฝากอยากให่วมกิจกรรมเนื่องมาจากไม่อยากให้ลูกหลานเข้าร้านเกมหรือเที่ยวเล่นไปวันๆ อย่างน้อยก็ได้มาอยู่ในที่ๆ ได้ความรู้ ซึ่งคณะวิจัยร่วมกับคณะทำงานชุมชนก็ต้องทำความเข้าใจกับผู้ปกครองในเงื่อนไขและวัตถุประสงค์ของโครงการ

หากดูประวัติการเข้าร่วมกิจกรรมที่ผ่านมาของเด็กกลุ่มนี้ ผู้วิจัยพบว่าเด็กหลายคนเคยทำกิจกรรมต่างๆ กับโรงเรียน เช่น อบรมมัคคุเทศก์น้อย แต่กิจกรรมไม่ต่อเนื่องเด็กจึงยังไม่สามารถนำประสบการณ์ที่เรียนรู้มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อเนื่องได้ อบรมแล้วจึงหายไป แต่สิ่งที่เกิดประโยชน์คือ การกล้าแสดงออกของเด็กๆ หลายคนที่เคยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรม อย.น้อย มัคคุเทศก์น้อย การงานอาชีพและเทคโนโลยี (งานประดิษฐ์) ร้องเพลงพื้นบ้าน โรงเรียนในฝัน เป็นต้น

ความต้องการอีกประการหนึ่งของชุมชนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการซึ่งถือว่าเป็นทุนที่โครงการมีก็คือ **ความต้องการในการเปิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือให้สาธารณชนได้รู้จัก** แต่ยังหาคนที่จะแนะนำพิพิธภัณฑ์ไม่ได้ ชุมชนจึงมองว่าหากเด็กกลุ่มนี้ได้รับการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และกล้าแสดงออกมากขึ้นสามารถที่จะทำหน้าที่ในการดูแลและนำชมพิพิธภัณฑ์ได้ จึงสนใจเข้ามาร่วมสนับสนุนกิจกรรมของโครงการฯ เมื่อกลุ่มเป้าหมาย ชุมชน และคณะวิจัยสามารถบูรณาการความคิด ความต้องการไปในแนวเดียวกันได้ กิจกรรม โครงการเด็กมะเกลือพิทักษ์ถิ่นจึงเกิดขึ้น

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและ

เยาวชนบ้านวัดมะเกลือ

จากสภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่หมู่บ้านวัดมะเกลือ คณะผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการดำเนินการโดยเริ่มจากการประชุมปรึกษาหารือถึงแนวคิดปรัชญาในการพัฒนา กระบวนการ และร่วมกันทำแผนการปฏิบัติการ โดยมีกลุ่มชาวบ้านแกนนำผู้ใหญ่ที่เคยรวมกลุ่ม “คนรักษ์ถิ่นบ้านวัดมะเกลือ” (ที่มีการรวมตัวเป็นคณะทำงานอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นในปี 2551) จำนวน 3 คนที่มีความสนใจและอาสาเข้ามาดำเนินการร่วมกับคณะผู้วิจัย (ซึ่งในต่อไปนี้จะเรียกว่าคณะทำงานชุมชน) โดยต้องการให้เด็กหมู่บ้านวัดมะเกลือมีจิตอาสา ร่วมกันพัฒนาชุมชน เพื่อเป็นฐานของคนรุ่นใหม่ในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งสืบต่อไป

นอกจากนี้ คณะทำงานชุมชนยังคาดหวังว่าเด็กมะเกลือที่นอกจากจะเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนแล้ว ยังสามารถเป็นแกนนำในการเผยแพร่วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและภายนอกอยู่แล้ว ดังนั้น คณะทำงานชุมชนและผู้วิจัยจึงได้วางกรอบ**วัตถุประสงค์ร่วมกัน**คือ

1) เพื่อร่วมกันพัฒนาความคิดจิตอาสาให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่น เกิดสำนึกของการรักถิ่น ร่วมพัฒนาและรักษาภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่ดีของชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

2) เพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ ภูมิปัญญาส่วนบุคคลให้เป็นประสบการณ์และภูมิปัญญาของชุมชน โดยใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นเครื่องมือ

3) เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนในชุมชน รวมทั้งให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตัวเอง

ในขณะเดียวกัน ก็ร่วมกันกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

เด็กและเยาวชนที่จะเข้าร่วมกิจกรรม โดยกำหนดกว้างๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนบ้านวัดมะเกลือทุกคนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมแบบไม่จำกัดจำนวน และระยะเวลา เพราะต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เป็นธรรมชาติที่สุด ขึ้นอยู่กับความพอใจและมีความสุขในการร่วมดำเนินการ เพราะคาดหวังว่าเมื่อร่วมกระบวนการเรียนรู้ไประยะหนึ่ง เด็กและเยาวชนจะค้นพบความต้องการของตนเองได้ และเกิดจิตสำนึกรักถิ่นขึ้นมา ในที่สุดก็จะได้เด็กที่เป็นจิตอาสาตัวจริง ส่วนเด็กที่ไม่มีสำนึกจิตอาสาหรือไม่ใช่ตัวจริงก็จะออกจากกลุ่มไปโดยปริยาย ฉะนั้น สิ่งสำคัญของการดำเนินการก็คือ “กระบวนการเรียนรู้” ทำอย่างไรจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนเกิดสำนึกรักถิ่น? นั่นคือโจทย์ของคณะทำงาน กับเด็กและเยาวชนหมู่บ้านวัดมะเกลือ

วิธีการศึกษา

1) หลักแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้จัดทำร่างกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tyler, 1945) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จะสำเร็จได้จะต้องขึ้นอยู่กับ

- ◆ ความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึง ในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรมและประสบการณ์บ่อยๆ และต่อเนื่องกัน

- ◆ การจัดช่วงลำดับ (sequence) หมายถึง การจัดสิ่งที่มีความง่าย ไปสู่สิ่งที่มีความยาก ดังนั้นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลังเพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

- ◆ บูรณาการ (integration) หมายถึง การจัดประสบการณ์ควรเป็นไปในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูนความคิดเห็นและได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียนเป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมดของผู้เรียนที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ในสถานการณ์ที่ต่างกัน ประสบการณ์การเรียนรู้จึงเป็น

แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียน กับสถานการณ์ที่แวดล้อม ดังนั้น กิจกรรมครั้งนี้จึงต้องมีการจัดต่อเนื่องในวันอาทิตย์ทุกสัปดาห์

สำหรับแนวคิด **ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History)** ศรีศักร วัลลิโภดม (2551) ได้กล่าวว่า **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น** คือประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันที่อาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็ได้ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ 2-3 ชั่วคนสืบลงไป ก็เกิดสำนึกร่วมขึ้นเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีตชนบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาในทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน ในทำนองเดียวกัน วลัยลักษณ์ ทรงศิริ (2554) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) คือการบันทึก อนุรักษ และตีความหมายของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มาจากประสบการณ์ส่วนตัว และความเห็นของผู้เล่าเหตุการณ์ การบอกเล่าประวัติศาสตร์มักจะเป็นหลักฐานจากผู้เห็นเหตุการณ์ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต แต่อาจจะรวมตำนานพื้นบ้าน เรื่องปรัมปรา เพลง และเรื่องราวที่เล่าขานกันมา

จากตัวอย่างกรณีศึกษาในการจัดระบบการเรียนรู้ผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของจรัญญา วงษ์พรหม (2548) จากโครงการ “มองกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ผู้นำ และพัฒนาการมูลนิธิองค์กรชาวบ้าน” เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบที่ใช้ประสบการณ์การรวมตัวกันของผู้นำในชุมชนอีสานเพื่อการพัฒนาชุมชนที่พยายามปฏิรูตรบบทุนนิยม ให้มาสู่การพึ่งตนเอง จนพัฒนาการไปสู่การรวมตัวกันเป็นมูลนิธิองค์กรชาวบ้าน และเมื่อเวลาเปลี่ยนไปผู้นำที่สละวณอยู่กับการขยายแนวคิดและองค์ความรู้กับภายนอกต้องหันกลับมามองหมู่บ้านตนเอง เพราะเด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้านเริ่มจะหลุดออกไปจากแนวคิดการพึ่งตนเองและการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านตนเอง ออกไปสู่กระแสอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการอพยพไปขายแรงงานต่างถิ่นมากจนมองหาคนรุ่นหนุ่มสาวไม่พบ

ในหมู่บ้านจะเหลือเฉพาะเด็กและคนแก่เท่านั้น สิ่งที่น่าคิดก็คือ ทำอย่างไรจะถ่ายทอดแนวความคิดการพึ่งตนเอง ให้กับเด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้านได้ จึงได้เกิดการวางแผนกระบวนการเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กรุ่นใหม่ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านความคิดจิตสำนึกผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่让孩子们มีส่วนร่วมริเริ่มและลงมือดำเนินงานด้วยตนเองมากที่สุด โดยใช้วิธี “พัฒนาให้แนวคิด เห็นตัวอย่าง แล้วลงมือทำเอง”

2) เทคนิค เครื่องมือ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยดำเนินการ เป็นกระบวนการ

เรียนรู้ที่ผสมผสานการวิจัยกับการพัฒนาเข้ามาใช้อย่างบูรณาการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการผสมกลมกลืนงานวิชาการกับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้หรือข้อมูลที่ได้จากกระบวนการนี้ เน้นที่กระบวนการถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญา/อุดมการณ์จากผู้ใหญ่สู่เด็กและเยาวชน ดังนั้น การประเมินความสำเร็จจึงอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทั้งความคิดและการแสดงออกของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

จากแนวคิดข้างต้นสามารถนำมาปรับใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็นลำดับขั้นตอนประกอบด้วยเทคนิค/เครื่องมือ เชื่อมโยงกับกระบวนการในแต่ละขั้นตอน ได้ดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	เทคนิค/วิธีการ	กระบวนการเรียนรู้
1	หาความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย	ประชุมร่วมกับคณะทำงานชุมชน	เพื่อหาความต้องการในการพัฒนาความคิดจิตอาสาของเด็กและเยาวชน
2	จัดทำโครงการ	แผนการดำเนินงาน	จัดทำร่างโครงการและแผนการดำเนินงานและร่วมกันพิจารณาปรับปรุงโครงการ
3	รับสมัครเด็กและเยาวชนสนใจเข้าร่วมโครงการ	ประชุม	เพื่อทำความเข้าใจโครงการและกิจกรรมรับฟังข้อเสนอของเด็กและเยาวชน และวางแผนการดำเนินการร่วมกันและรับสมัครเด็กและเยาวชน
4	คณะทำงานพบผู้ปกครอง	เดินชี้แจงตามบ้าน	คณะทำงานชุมชน พบผู้ปกครองเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อทำความเข้าใจโครงการฯ โดยมีผู้ปกครองบางคนเห็นความสำคัญร่วมสนับสนุนค่าอาหารกลางวันในการจัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์ของโครงการฯ
5	นักวิจัยน้อยเรียงร้อยภูมิปัญญาท้องถิ่น	-อบรมวิธีการ/เครื่องมือเก็บข้อมูล(การตั้งคำถาม การถามการจดบันทึก การค้นหาผู้รู้ ฯลฯ) -การทำงานเป็นกลุ่ม การสรุปงานโดยใช้กระดานสรุป เทคนิคการนำเสนอ	อบรมการเก็บข้อมูลชุมชน การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุรุภูมิปัญญา และการเรียนรู้สิ่งมีค่าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในการค้นหาสิ่งดีที่มีอยู่ในชุมชน เกิดความภาคภูมิใจ และกล้าที่จะนำเสนอสิ่งที่ค้นพบสู่สาธารณะ

ลำดับ	กิจกรรม	เทคนิค/วิธีการ	กระบวนการเรียนรู้
6	ผู้เฒ่าเล่าขาน ลูกหลานเรียนรู้ เชิดชูบ้านมะเกลือ	นั่งล้อมวงใต้ต้นไม้ ผู้รู้เป็นผู้เล่า ให้เด็กฟัง และซักถาม	เด็กและเยาวชนร่วมกันค้นหาสิ่งดี ๆ ในชุมชนที่อยากเรียนรู้ และใครจะเป็นผู้เล่า จะเรียนรู้อย่างไร โดยมีทั้งการเชิญผู้รู้ในชุมชนมาเล่าในฟัง เช่น ประวัติชุมชน สะพานร้อยปี เรือแต่ละชนิด คลองนราภิรมย์ พิพิธภัณฑ์ ปลาหมู ฯลฯ
7	เด็กพาเดิน เพลิดเพลินเรียนรู้สิ่งดี ๆ ที่มีอยู่	-แบ่งกลุ่มและให้แต่ละกลุ่มวาดแผนที่ชุมชนและกำหนดจุดที่อยากเรียนรู้ แบ่งหน้าที่บันทึก และนำเสนอ -เดินไปตามจุดที่กำหนดและเรียนรู้โดยมีผู้รู้เล่าให้ฟัง	เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความชัดเจนต่อบทบาทหน้าที่ และร่วมเรียนรู้สิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน โดยวาดแผนที่สิ่งที่ต้องการเรียนรู้ในชุมชนและเดินไปเรียนรู้ ณ สถานที่นั้นๆ สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์สุขภาพชุมชน จากนั้นก็มาสรุปร่วมกัน นำเสนอ เชื่อมโยงสู่สำนึกรักถิ่น
8	ติดตามผล	ประชุม/เขียนความคิดเห็น/แบ่งกลุ่มนำเสนอ	เพื่อติดตามผลการดำเนินการของเด็กและเยาวชน โดยจะมีการสรุปผลทุกครั้งเมื่อเสร็จกิจกรรม เพื่อเสนอแนะและให้กำลังใจ
9	เรียนรู้นอกสถานที่	ศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอื่นที่มีมรดกเทศก้น้อยอธิบายพิพิธภัณฑ์ที่มีการจัดโดยเอกชนที่มีผู้บรรยายอย่างเป็นระบบ	เรียนรู้และแลกเปลี่ยนกับเด็กที่มีประสบการณ์ในพื้นที่อื่นเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเด็กวัยเดียวกัน และเปิดโลกทัศน์ของเด็กและเยาวชน สร้างการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงกับท้องถิ่นของตนเอง
10	ประเมินผลและจัดทำแผนกิจกรรม	ประชุม และจัดทำแผนกิจกรรมที่จะดำเนินต่อไปร่วมกัน	เพื่อประเมินผลการดำเนินกิจกรรม และวางแผนแนวทางการดำเนินการต่อร่วมกันเพื่อสร้างความยั่งยืนของโครงการ รวมทั้งการประเมินการเปลี่ยนแปลงในตัวของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ
11	สรุปและเขียนรายงาน		สรุปผลการดำเนินงานเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการดำเนินการในระยะต่อไป

ผลของการดำเนินกิจกรรม

จากที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าการติดตามผลได้ดำเนินการเมื่อจบกิจกรรมทุกครั้ง พร้อมทั้งมีการสรุปผลที่วางกรอบไว้ 2 ประเด็นคือ การประเมินการเปลี่ยนแปลงของเด็กและเยาวชนทั้งด้าน พฤติกรรม และทัศนคติ กับ การประเมินการสะท้อนความคิดของเด็ก

และเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน และการก่อเกิดกิจกรรมของเด็กและเยาวชน ดังนี้

1) นักวิจัยน้อยเรียงร้อยภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นการอบรมเพื่อเรียนรู้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชนเช่น การตั้งคำถาม วิธีการถาม วิธีการจดบันทึก วิธีการค้นหาผู้รู้ /ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ครู

ภูมิปัญญา และการนำเสนอข้อมูล ตลอดจนการเรียนรู้สิ่งที่มีค่าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในการค้นหาสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เกิดความรักและความภาคภูมิใจ และกล้าที่จะนำเสนอสิ่งที่ค้นพบสู่สาธารณะ

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้มีหลากหลาย ทั้งการทำงานเป็นกลุ่ม การสรุปงานโดยใช้กระดาษปรีฟ การนำเสนอหน้าชั้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่องมือเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านพฤติกรรม และทัศนคติ

สิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องทำก่อนจบกิจกรรมในแต่ละครั้ง คือ การสรุปและชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมได้อะไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เพราะเด็กจะไม่รู้ตัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไร ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องชี้แนะ ซึ่งในกิจกรรมนี้เด็กสะท้อนว่า

(1) ในด้านการเรียนรู้ “ได้ความรู้ ได้รู้จักสิ่งดีๆ ในพิพิธภัณฑ์ ได้เห็นของที่ไม่เคยเห็น ได้สาระ/ประวัติศาสตร์ของเก่าในพิพิธภัณฑ์”

(2) ในด้านความรู้สึก “สนุก ได้รู้จักเพื่อน ได้เจอคนดีๆ เกิดความกล้าแสดงออก/มั่นใจในตนเอง และประทับใจในการร่วมกิจกรรม อยากให้เพื่อนที่ไม่มาได้มาเข้าร่วมกิจกรรม”

2) ผู้เฒ่าเล่าขาน ลูกหลานเรียนรู้ เชิดชูบ้านวัดมะเกลือ

เด็กและเยาวชนร่วมกันค้นหาสิ่งดีๆ ในชุมชน ที่อยากเรียนรู้ และค้นหาว่าใครจะเป็นผู้รู้ที่จะเล่าให้ฟัง แล้วจะเชิญผู้รู้ในชุมชนมาเล่าในฟัง เช่น ประวัติชุมชน สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ เรือแต่ละชนิด ปลาหมู ฯลฯ กิจกรรมนี้คณะวิจัยสร้างบรรยากาศเป็นการเล่านิทานได้ต้นไม้ให้เด็กได้เรียนรู้ที่ต่างจากการนั่งเรียนในห้องเรียน เด็กจะฟังอย่างสนใจ และเมื่อผู้เฒ่าเล่าจบเด็กทุกคนจะมีคำถามคนละ 1 คำถามในสิ่งที่อยากรู้เพิ่มเติมจากที่เล่า ทำให้เด็กฟังการเล่าเรื่องอย่างตั้งใจ ขณะที่คณะวิจัยจะพยายามใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กรักและภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน

ของตน และสิ่งที่ไม่ลืมคือเด็กทุกคนจะจดบันทึกเมื่อเสร็จสิ้นการเล่าเรื่อง คณะวิจัยจะตั้งคำถาม พบว่าเด็กที่จดบันทึกก็จะจำได้และตอบคำถามได้ เด็กที่ไม่ได้จดบันทึกก็จะตอบได้บ้างไม่ได้บ้าง ทำให้คราวต่อไปเขาก็จะเริ่มจดบันทึกเหมือนเพื่อน

เมื่อเด็กได้เรียนรู้ดีจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนแล้ว กิจกรรมต่อไปคือ **มองชุมชนปัจจุบันผ่านสายตาของเด็ก เพื่อจะสะท้อนภาพชุมชนจากความคิดของเด็กผ่านกิจกรรมการเล่นละคร** โดยการแบ่งเด็กออกเป็นสองกลุ่ม แล้วให้โจทย์ว่า “ชุมชนปัจจุบันเป็นอย่างไร” สิ่งที่พบคือ เด็กสะท้อนภาพชุมชนในปัจจุบันได้ชัดเจนมาก พบว่า ผู้ใหญ่วัยแรงงานรีบเร่งออกไปทำงานแต่เช้า คนแก่เฒ่าบ้าน เด็กไปโรงเรียน มีเด็กบางกลุ่มเข้าร้านเกม สุนัขเห่า ในชุมชนมีการเล่นการพนัน และมียาเสพติด เด็กทั้งสองกลุ่มสะท้อนออกมาคล้ายกันทำให้เข้าใจถึงสภาพปัญหาของชุมชนชัดเจน

จากนั้นก็วิเคราะห์เชื่อมโยงโดยนำภาพมาแสดงให้เด็กเห็นระหว่างภาพอดีตที่มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟัง ภาพปัจจุบันจากละครที่เด็กแสดง ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การมองภาพอนาคตร่วมกันว่า หากมองไปข้างหน้าเมื่อพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่อยากเห็นอะไร คาดหวังอะไรโดยใช้กลุ่มเดิมที่เล่นละครช่วยกันระดมความคิดเห็นแล้ววาดภาพให้ปรากฏออกมาเป็นหมู่บ้านวัดมะเกลือในอนาคตที่อยากให้เป็น และมอบหมายให้ตัวแทนกลุ่มออกมานำเสนอ

จะเห็นได้ว่า **กิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ A-I-C คือกระบวนการที่จะได้มาซึ่ง A (Appreciation) เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยเปิดโอกาสให้ทุกคน แสดงความคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์** ขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพการของชุมชน ตำบล ในอดีต ปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดอนาคต อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาต่อไป

3) เด็กพาเดิน เพลิดเพลินเรียนรู้สิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความชัดเจนต่อการเรียนรู้จากของจริงและร่วมเรียนรู้สิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน โดยวาดแผนที่สิ่งที่ต้องการเรียนรู้ในชุมชนและเดินไปเรียนรู้ ณ สถานที่นั้นๆ สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์สุขภาพชุมชน จากนั้นแบ่งเด็กออกเป็นสองกลุ่ม ให้วาดเส้นที่ที่อยากสำรวจ โดยกำหนดจุดสำคัญที่อยากเรียนรู้บนเส้นทางที่เสนอ จากนั้นจัดกลุ่มออกเดินทางโดยไม่ลืมที่จะมอบหมายความรับผิดชอบให้กลุ่มต้องจดรายละเอียดของแหล่งเรียนรู้กลุ่มละแห่ง เพื่อเตรียมนำเสนอ แล้วสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้และนำเสนอ

เมื่อจบขั้นตอนดังกล่าวพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความคิด/ทัศนคติ และพฤติกรรม ดังเช่น การตั้งคำถามของเด็กจะพัฒนาการจากเดิมที่คำถามส่วนใหญ่จะใช้คำว่า “ใคร” และ “ทำไม” “เมื่อไร” แต่ในขณะนี้เด็กจะมีคำถาม “อย่างไร” เพิ่มขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น ใครเป็นคนสร้างสะพานร้อยปี สร้างขึ้นเมื่อไร คำถามในระยะหลังๆ เด็กจะถามว่า เมื่อสะพานชำรุดจะทำอย่างไร ตัวอย่างคำถามเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดมะเกลือ ว่า

- ทำไมต้องมีพิพิธภัณฑ์
- พิพิธภัณฑ์ตั้งมาเมื่อไร
- ใครเป็นคนเลือกวัดเป็นสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์
- ใครเป็นคนริเริ่มให้มีพิพิธภัณฑ์
- ใครมีส่วนร่วมในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้าง
- มีพิพิธภัณฑ์กี่แห่งในประเทศไทยและนครปฐม
- ของพิพิธภัณฑ์มีของกี่ชนิด
- ทำไมพิพิธภัณฑ์ต้องมีของเก่ามีของใหม่ได้หรือเปล่า
- ถ้าไม่มีพิพิธภัณฑ์จะเป็นอย่างไร และ
มีแล้วจะดีอย่างไร เป็นต้น

เหล่านี้เป็นตัวอย่างคำถามที่เด็กระดมกันเขียนออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการค้นคว้าหาคำตอบต่อไป

4) การเรียนรู้นอกชุมชน

ผู้วิจัยเชื่อว่า การเรียนรู้นอกสถานที่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กและเยาวชนปรับเปลี่ยนแนวคิดได้ จึงเกิดกิจกรรมเรียนรู้นอกสถานที่ของเด็กมะเกลือพิทักษ์รักษถิ่นขึ้น โดยมองเป้าหมายร่วมกันคือจะนำความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ในที่อื่นๆ มาปรับใช้ในชุมชน อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเรียนรู้นอกสถานที่ไม่ใช่จะดำเนินการได้ง่าย เนื่องจากต้องสัมพันธ์กับสถานที่ที่จะไปว่ามีอะไรให้เรียนรู้ และตรงกับความต้องการของเด็กหรือไม่ และงบประมาณที่จะใช้จ่ายจะหามาจากไหน รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยอีกมากมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องจัดลำดับขั้นตอนให้ชัดเจน เพื่อสะดวกในการเตรียมการนำเด็กจำนวน 50 คน ไปทัศนศึกษา โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ก) ขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยเน้นประเด็นหลัก

3 เรื่องคือ

- การเตรียมสถานที่เรียนรู้ โดยอยู่ในกรอบเงื่อนไขว่าเดินทางไม่ไกล มีกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนดำเนินการ และเป็นพิพิธภัณฑ์ด้วย ตัดสินใจว่าจะไปเรียนรู้สถานที่ 3 แห่งที่มีความต่างกัน คือ วัดขนอน(หนังใหญ่) พิพิธภัณฑ์วัดม่วง พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งสยาม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี ซึ่งจะใช้เวลาเดินทางจากหมู่บ้านวัดมะเกลือประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที

- การบริหารจัดการ เช่น จัดหางบประมาณเตรียมรถ อาหาร และอุปกรณ์การเดินทาง ได้รับงบประมาณดำเนินการจากเทศบาลตำบลคลองโยง จำนวน 40,000 บาท

- การเตรียมเด็กและเยาวชนที่จะร่วมเดินทาง การเตรียมความพร้อมก่อนการเดินทางผู้วิจัยและคณะทำงานชุมชนได้ร่วมกันเตรียมความพร้อมกับเด็กและเยาวชน ทั้งเตรียมการจัดการและวิธีการที่จะเก็บเกี่ยวความรู้ในการเดินทางคราวนี้ให้ได้มากที่สุด

ข) ขั้นเรียนรู้ วัดขนอน (หนังใหญ่)

อ.โพธาราม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีกิจกรรมหลากหลาย มีทั้งพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ มีการแสดงเชิดหนังใหญ่ และ

วงดนตรีไทยของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น บริหารจัดการโดยพระครูพิทักษ์ศิลปาคมเจ้าอาวาส แห่งที่สองคือ **พิพิธภัณฑวัดม่วง** อ.โพธาราม เป็นพิพิธภัณฑที่เล่าเรื่องราวความเป็นมาของถนนมอญ ที่มีการจัดสถานที่ในวัดเหมือนหมู่บ้านวัดมะเกลือ มีเด็กและเยาวชนทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์น้อยคอยต้อนรับและแนะนำพิพิธภัณฑที่มีการจัดการโดยผู้นำชุมชน และโรงเรียน สุดท้ายคือ **พิพิธภัณฑหุ่นขี้ผึ้งสยาม** เด็กจะได้เห็นการบริหารจัดการโดยเอกชน ทำให้เด็กมะเกลือได้เห็นความต่างทั้งในแง่ของพิพิธภัณฑ เปรียบเทียบการบริหารจัดการ และกิจกรรมที่เด็กก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการได้

ค) ขั้นสรุปบทเรียนการเรียนรู้ เมื่อกลับมาแต่ละกลุ่มได้นำเสนอในสิ่งที่ได้เรียนรู้ตามที่วางแผนไว้ โดยเพื่อนๆ ในกลุ่มอื่นช่วยกันเพิ่มเติมข้อมูลในสิ่งที่ตกหล่น ทำให้พบว่า เด็กและเยาวชน สามารถเรียบเรียงข้อมูลได้เป็นอย่างดี โดยดึงข้อมูลจากเอกสารที่ได้รับแจก ข้อมูลจากการฟังบรรยายและซักถาม รวมทั้งจดบันทึกมา จากที่มีการเขียนบรรยายรายละเอียดไว้ในสถานที่ จากการประเมินการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรม และความสามารถ รวมทั้งทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่ร่วมโครงการ พบว่า มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูล การนำเสนอข้อมูล พฤติกรรมเช่นเด็กชายหลายคนยังซุกซน วันที่เดินทางทุกคนจะอยู่ในระเบียบ และให้ความร่วมมือกับพี่เลี้ยงเป็นอย่างดี มีความใฝ่รู้ จดบันทึก และสนใจเรียนรู้เป็นอย่างดี และสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การร่วมกันวางแผนการดำเนินการต่อไปโดยใช้ความรู้และประสบการณ์ในหลายๆ ส่วนที่ร่วมโครงการและที่เรียนรู้นอกสถานที่ โดยมีความคิดต่อส่วนรวมมากขึ้น

5) การจัดทำแผนกิจกรรม

หลังจากที่ผู้วิจัยประเมินว่าเด็กและเยาวชนที่ร่วมโครงการมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาชุมชน และมีศักยภาพในการคิด วางแผน และดำเนินการต่อไปได้ แล้ว จึงได้จัดกิจกรรมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดทำแผน ซึ่งขั้นตอนนี้ถือได้ว่าเป็น **ขั้นตอนการสร้างแนวทางการ**

พัฒนา (Influence : I) ในกระบวนการ A-I-C ซึ่งประวัติศาสตร์แสนักดี(2550) ได้ให้ความหมาย คือขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนด วิสัยทัศน์เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหามาตรการ วิธีการ และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม

จากที่เคยแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมไว้ 5 กลุ่ม จึงได้ดำเนินการต่อเนื่องโดยแจกกระดาษปฐพี ให้เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มแปลงความฝันที่เคยวาดไว้ตั้งแต่เริ่มโครงการ และความรู้ต่างๆ ประสบการณ์ที่เข้าร่วมโครงการและเรียนรู้จากสถานที่ โดยให้โจทย์ว่า “หากเด็กมะเกลือจะพิทักษ์รักษ์ถิ่น” ควรต้องทำอะไรได้บ้าง ซึ่งสามารถแสดงโดยภาพได้ดังนี้

จากนั้นเด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มก็เล่าเรื่องราวฉายภาพที่ตนเองร่วมกันคิดภายใต้ความรู้และประสบการณ์ที่มีทั้งจากการทำกิจกรรม และการเรียนรู้นอกสถานที่ที่ออกมามากมายมีทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน สุดท้ายเราจึงร่วมกันสรุปภาพออกมาเป็นแผนคร่าวๆ ซึ่งบางกิจกรรมสามารถสะท้อนปัญหาในชุมชน และแนวทางที่เด็กและเยาวชนอยากที่จะแก้ไขร่วมกัน กับกิจกรรมสร้างสรรค์ที่เด็กและเยาวชนอยากให้เกิดขึ้นในชุมชนจากผลที่เด็กได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมมีดังนี้

แผนกิจกรรมที่เด็กมะเกลือจะดำเนินการ

1. แผนกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย กิจกรรมจัดตั้งกลุ่มมัคคุเทศก์น้อยและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของพิพิธภัณฑท้องถิ่น กิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
2. แผนกิจกรรมเรื่องสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยกิจกรรมรณรงค์ใช้ถุงผ้า จัดการขยะ ปลูกต้นไม้ ทำวังปลาหน้าวัด รณรงค์ลดพลังงาน
3. แผนกิจกรรมสำหรับความรู้ที่ติดตัวที่เป็นทุนนำไปดำเนินกิจการต่อ(จากการประเมินตนเองของเด็ก) ได้แก่ การจัดทำผังความรู้และการพัฒนาการทำงานเป็นทีม

ภาพที่ 1 กิจกรรมของกลุ่มเด็กมะเกลือพิทักษ์รักษถิ่น

ข้อค้นพบจากการวิจัย

1) เด็กและเยาวชนที่ร่วมโครงการได้รับการฝึกในการตั้งคำถามต่อเรื่องต่างๆ จนเป็นนิสัย ดังนั้นเมื่อจัดกิจกรรมใดๆ หรือเมื่อวิทยากรพูดจบ เด็กจะยกมือถามคำถามได้อย่างฉะฉานและชัดเจน ดังนั้น หากมีเวทีให้เด็กได้แสดงออกอย่างต่อเนื่อง ก็จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น

นอกจากนั้น คณะทำงานชุมชนที่ได้เรียนรู้ร่วมไปกับกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งเรียนรู้แนวคิด กิจกรรม และ

ที่สำคัญคือการจัดกระบวนการ คาดหวังว่า คณะทำงานจิตอาสาในชุมชนกลุ่มนี้จะเป็นผู้ดำเนินการต่อจากผู้วิจัยที่มีระยะเวลาจำกัด และไม่ใช่คนในชุมชน

2) สิ่งที่คุณวิจัยจะต้องทำก่อนจบกิจกรรมในแต่ละครั้งคือการสรุปและชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมเด็กได้อะไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เพราะเด็กจะไม่รู้ตัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไร ดังนั้นกิจกรรมสรุปบทเรียนแต่ละครั้งจึงเป็นส่วนที่ผู้วิจัยใช้เพื่อชี้้นำให้กลุ่มเป้าหมายเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในประเด็นต่างๆ

จากผลการประเมินความรู้สึกรักของเด็กต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้รับเด็กตอบว่า

ก่อนร่วมกิจกรรม	ระหว่างดำเนินกิจกรรม	หลังสิ้นสุดกิจกรรม
เมื่อเด็กได้รับทราบวัตถุประสงค์ของโครงการรู้สึกอย่างไร 1. ตีใจเพราะไม่ได้อยากอยู่บ้านเฉยๆ 2. ตีใจ เพราะจะไม่มีเพื่อน 3. ได้มาเรียนรู้กับเพื่อนๆ	1. เมื่อร่วมกิจกรรมได้ความรู้อะไร - ประวัติหมู่บ้านวัดมะเกลือ สะพานร้อยปี คลองนราภิรมย์ - เรียนรู้ที่อื่นเค้าทำอะไร เรื่อง มัคคุเทศก์น้อย การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น - รู้เรื่องปลาหมอ - รู้จักการทำงานเป็นทีม - รู้วิธีสรุปผังความรู้ 2. รู้สึกอย่างไร - สนุกสนาน - ได้ทานขนม - ได้ไปเที่ยวแถมได้ความรู้กลับมาด้วย - ได้เรียนรู้จากครู เพื่อน - รอให้ถึงวันอาทิตย์เียว จะได้เจอครูและเพื่อนๆ	รู้สึกอย่างไร - เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง และหมู่บ้านวัดมะเกลือ - กล้าแสดงออก กล้าพูด ตั้งคำถามเป็น รู้จักวิธีการสังเกต - มีความรู้เพิ่มขึ้นมากมายหลายอย่าง ทั้งเรื่องพิพิธภัณฑ์ คนมอญ หนังใหม่ หุ่นซีผึ้ง - ตีใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม - อยากจะให้คนมารู้จักพิพิธภัณฑ์และหมู่บ้านของเราบ้าง - ไม่อยากให้หยุดกิจกรรมเพราะยังมีอีกหลายเรื่องที่ยังอยากเรียนรู้ เช่น คลองนราภิรมย์อะไรกันแน่เพราะช่วงที่น้ำท่วมโทรทัศน์เรียกว่าคลองทวิวัฒนา? ความ เป็นมาของตะเกียงเจ้าพายุ เป็นต้น - อยากทำกิจกรรมต่อจากที่วางแผนไว้ - อยากเป็นมัคคุเทศก์น้อย

ด้วยระยะเวลาการดำเนินงานที่จำกัดคณะวิจัยไม่สามารถดำเนินการต่อเนื่องถึงระดับที่เด็กฯ คาดหวังได้ทั้งหมด จึงทำได้เพียงสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดให้คณะทำงานชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนดำเนินการสานต่อฝันของเด็กๆ กลุ่มนี้

3) จากการประเมินผล พบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยดำเนินการ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการการวิจัยกับการพัฒนาเข้ามาใช้อย่างกลมกลืน อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้หรือข้อมูลที่ได้จากกระบวนการนี้ เน้นที่กระบวนการถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญา/อุดมการณ์จากผู้ใหญ่สู่เด็กและเยาวชน ดังนั้น การประเมินความสำเร็จจึงอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงในตัวของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งก็พบว่า เด็กและเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงทุกคนแต่อยู่ที่ระดับของความสนใจ ความเข้าใจ และการรับรู้ที่ต่างกัน ซึ่งมาจากอายุ และความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ประสบการณ์เดิมจากการประเมินพบว่าเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ยังไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชนหรือกิจกรรมจิตอาสามาก่อน

4) กระบวนการ A-I-C ที่ส่วนใหญ่จะดำเนินการเพื่อจัดทำแผนก่อนเริ่มดำเนินการ แต่ในการดำเนินการกับกลุ่มเด็กและเยาวชนหมู่บ้านวัดมะเกลือ พบว่าสามารถดำเนินการในระหว่างจัดทำกิจกรรมได้ และผลที่ได้มีความชัดเจน และสามารถดำเนินการได้ภายใต้ความพร้อมทางด้านแนวคิดรักษถิ่น และความรู้อันได้เรียนรู้ระดับหนึ่ง ส่งผลให้เกิดความต้องการอยากจะทำพัฒนาชุมชนของตน ดังนั้น สิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นการจัดทำแผนที่แปลงจากปัญหาที่พบและความฝันที่ต้องการแก้ไข เติมความรู้และประสบการณ์จากการเรียนรู้สู่การปฏิบัติได้จริง

5) ชุมชนให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี โดยผู้ปกครองบางคนสนับสนุนค่าอาหารกลางวันในการจัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์ของโครงการฯ พระสงฆ์

วัดมะเกลือให้ใช้สถานที่จัดกิจกรรม และสนับสนุนขนมแจกเด็กด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าที่หายากในปัจจุบัน แต่ด้วยการดำเนินการของโครงการฯ ที่ถือว่าเป็นจุดสำคัญคือ คณะวิทยทำงานควบคู่กับคนในชุมชนที่เป็นคณะทำงานจึงเป็นตัวแทนโครงการในการประชาสัมพันธ์โครงการไปในตัว นอกจากนี้การจัดระบบการสื่อสารกับผู้ปกครองเด็กและเยาวชนที่ร่วมโครงการตั้งแต่เริ่มโครงการฯ และกิจกรรมหลักๆ เช่น การเรียนรู้นอกสถานที่จะมีจดหมายขออนุญาตให้ผู้ปกครองเซ็นอนุญาตกลับมา ทำให้ผู้ปกครองมั่นใจในการสนับสนุนให้ลูกหลานร่วมกิจกรรม

ข้อเสนอต่อความต่อเนื่องและยั่งยืน

1) กลุ่มคณะทำงานชุมชนจิตอาสา ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 3 คน จะต้องจัดกิจกรรมต่อเนื่องจากผู้วิจัย อย่างน้อยทุกวันอาทิตย์สัปดาห์ละครั้ง นอกเหนือจากวันที่จะนัดเด็กและเยาวชนทำกิจกรรมต่างหากแล้ว เพราะความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองต่อพลังที่ได้ถูกปลุกขึ้นมาแล้ว เป็นหัวใจสำคัญกับการจัดกิจกรรมของเด็กและเยาวชนวัยนี้

2) ควรมีการแปลงแผนหลักสู่แผนปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดรูปธรรมในการดำเนินการ

3) ควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากเทศบาลตำบลคลองโยง ซึ่งเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นในการเข้าร่วมกิจกรรมและการสนับสนุนงบประมาณ โดยคาดหวังว่าหากชุมชนวัดมะเกลือจัดกิจกรรมโครงการเด็กมะเกลือพิทักษ์รักษถิ่นได้ประสบผลสำเร็จ ก็จะเป็นต้นแบบขยายผลให้กับเด็กและเยาวชนชุมชนอื่นๆ ในตำบลคลองโยงต่อไป

4) ควรเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอื่นๆ และกลุ่มอื่นๆ ได้ เช่นกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้พิการ หรือกลุ่มวัยแรงงาน

เอกสารอ้างอิง

จรัญญา วงษ์พรหม, 2548 โครงการสังเคราะห์
กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้
ของชุมชนด้านการจัดการองค์กรชุมชนเพื่อ
การพึ่งตนเอง : กรณีกระบวนการเรียนรู้
ผู้นำกับการพัฒนาชุมชนให้เป็นสุข. สถาบัน
วิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2554 ประวัติศาสตร์บอกเล่า Oral
History สำหรับเยาวชน (บทความ) มูลนิธิ
เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, กรุงเทพฯ

ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551 พิพิธภัณฑสถานและประวัติ
ศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน.
มูลนิธิเล็กประไพ วิริยะพันธุ์ กรุงเทพฯ

Tyler, R. W. (1949). Basic principles of curriculum
and instruction. London: Kluwer Academic
Publishers.